

brambory), o možnosti nahrazovat maso zeleninou. Význam má je zvyšování životnosti výrobků, t. j. eliminace „morálního zastarávání“. Všechny tyto praktiky znamenají méně nákupů a zvyšují naději na udržitelnost životního způsobu.

11. kapitola se potom věnuje trvale udržitelným vzorcům spotřeby („How Much of What?“) v budoucnosti detailněji. Odhaduje budoucí ekologicky přijatelnou skladbu výživy, odívání, strukturu spotřeby energie (užití nádobí, elektrických spotřebičů, vytápění), způsoby dopravy, včetně rekreace. Tato část knihy může být přímou inspirací pro tzv. ekologické poradenství.

Jako v mnoha dalších západoevropských a amerických textech čtenář záhy rozezná autorovu nevoli vůči přebujelé automobilizaci. Značný prostor věnuje úvahám a výpočtům, o kolik kilometrů by mohl norský občan ujet při konstantním čerpání zdrojů a při nezměněné nebo i snížené zátěži na prostředí více, kdyby se zřekl soukromého vozidla a odhodlal se k cestě hromadnými dopravními prostředky. (Autorka recenze k tomu dodává, že uhrančivá moc automobilu je do očí bijící právě v Norsku, kde jezdí vlaky i autobusy poskytující člověku skutečně dokonalý komfort.)

Závěrečná odpověď na vstupní otázku, jak bude vypadat budoucí životní úroveň v Norsku, má-li být trvale udržitelná, je skutečně šalomounská a nikterak originální: Norsko si může dovolit zvyšovat svůj blahobyt za předpokladu, že jej bude definovat jinak, než doposud. Že jej bude chápat jako růst vzdělání, kultury a sociálních služeb. V konkretizaci je odpověď dosti skoupá: Komfort Norů by mohl spočívat např. v rozvoji telekomunikací. Mohli by si dovolit potěšení z květin, nebudou-li je vozit zrovna z Afriky (srv. recenze knihy Niala Maharaj, Gaston Dorren: *The Game of the Rose* v tomto sborníku), ale vypěstují-li je na svých zahradách, případně ve sklenicích vyřešených na základě progresivních technologií.

Hillova kniha je lekcí pro ty, kdo tráví čas bezobsažným hořekováním nad konzumním způsobem života. Je zvláštní kombinací přesných aktuálních čísel a ryze hypotetického modelu. Ten má nesporně význam jako naléhavé upozornění a jako orientace pro politické rozhodování v základních trendech vývoje společnosti.

Textu lze vytknout metodologickou chybu, typickou pro podobné studie, a tou je převažující extrapolaci uvažování. Hill si je ho pravděpodobně vědom; odtud možná jeho obezřetnost ve vyjadřování prognostických závěrů. Bylo by však jistě plodnější, kdyby se pokusil uvažovat o možných kvalitativních posunech či zvratech. V rozsáhlém oboru technických inovací a při složitosti ekologických procesů je to jistě krajně nesnadné. John Hill však nebere dostatečně v úvahu ani možné změny v postojích lidí, o nichž píše psychologie a sociologie čím dál tím častěji (opět viz recenzi na knihu F. Reusswiga a stať Librové v tomto sborníku).

Na konci recenzované knížky stojí kapitolka „Náměty pro další výzkum“. Obsahuje především náměty k doplnění mezer v norských evidencích a statistikách týkajících se životní úrovně. Autora by možná potěšilo, že sociologického čtenáře kniha na mnoha místech inspiruje i k jiným, často hlubším výzkumným otázkám, a to i mimo norský kontext. Pro studenty uvažující o diplomových pracích, je kniha Johna Hilla svou přehledností, jasností výkladu, svou věcností a interpretační střízlivostí mimořádně cenným zdrojem podnětů.

Hana Librová

Niala Maharaj, Gaston Dorren: *The Game of the Rose. The Third World in the Global Flower Trade*. International Books, Utrecht 1995, 112 s.

Každé tři hodiny startuje v Kolumbii těžké nákladní letadlo, aby dopravilo evropským zákazníkům čerstvé řezané květiny. V tutéž dobu jsou ve vzduchu letouny dalších jižních zemí,

naložené růžemi, karafiáty, orchidejemi a alstromeriemi. Náklad většinou nemíří do květinářských obchodů přímo; nejprve je vyložen v Holandsku, které květiny re-exportuje prostřednictvím pověstných květinových burz. Teprve pak se v letadlech a chladicích kamiónech květy vydají směrem k těm, kterým mají přinést radost z nákupu a z dárku.

Já sama mám pro květiny slabost a musím se vyzbrojovat, abych se jimi nedala uplatit. Po četbě textu N. Maharaje a G. Gorrena se však cítím být opevněna lépe. Kniha ukazuje nepřijemné skutečnosti, které kalí radost z květinového dárku. Doprava ze vzdálených tropů (náročná na pohonné hmoty, produkující skleníkové plyny a zředující stratosférický ozón) je přitom jen koncovým úsekem zátěže, kterou neznámým lidem a životu na Zemi vůbec přináší naše potěšení.

Autoři se morálně nerozhorlují. Věcně a pomocí čísel ilustrují obrovskou dynamiku vývoje v tomto odvětví; charakterizují globální obchod v produkci květin a podrobněji se věnují případovým studiím zemí, které jsou dnes největšími producenty květin.

Pěstování květin na řez ve světovém měřítku vzrostlo za posledních dvacet let enormně. Stalo se nejlukrativnějším odvětvím zemědělské práce. Tradiční světovou velmocí je Holandsko, a nověji, což je méně známo, Izrael. V roce 1960 pěstovalo Holandsko květiny na 972 ha a v roce 1991 na 5 697 ha. V roce 1989 byla celková utržená suma 4,9 miliard guldenů a v roce 1993 5,9 miliard guldenů.

Květinářství se však čím dál tím výrazněji přesouvá do zemí tzv. třetího světa. Z Kolumbie bylo do zemí Evropské unie importováno v roce 1988 15 milionů stonků růží a v roce 1992 již 29 milionů, z Keni v roce 1988 6 milionů a čtyři roky poté už 66 milionů. Zimbabwe exportovala v těchto letech 5 a 78 milionů růží. V ještě podstatně větším množství se v těchto zemích pěstují karafiáty – např. Kolumbie v roce 1992 vyvezla 669 milionů stvolů, Keňa 326 milionů. Významnými exportéry květin jsou Indie, Ekvador, Peru, Brazílie, Malawi, Maroko a další země. Holandsko však svůj význam v obchodu s květinami neztrácí. V posledních desetiletích hraje čím dál tím víc roli re-exportéra. Většina producentů z rozvojových zemí je přinucena k účasti na mezinárodních aukcích, které se časem staly výnosným byznysem a velkolepou podívanou. Pěstitelé odevzdávají holandským překupníkům 6 až 10 procent z celkové ceny.

Je sociologicky zajímavé, že holandsští občané sami nemají zájem o zaměstnání v tak poetické činnosti, za níž máme pěstování růží a tulipánových cibulí. Není schopna přilákat ani ty, kteří jsou nezaměstnaní. Tak se v Holandsku stala florikultura druhým odvětvím (po námořní dopravě), které zaměstnává největší podíl ilegálních dělníků, většinou ilegální imigranty z rozvojových zemí.

To má své vážné důvody: Květiny jsou dnes pěstovány způsobem, který je postaven na průmyslových principech. Množství tzv. dodatkové energie, vkládané do florikultury zejména v chemické formě hnojiv a pesticidů, je enormní. Hlídnají-li normy západoevropských zemí relativně přísně kontaminaci potravin a potravních řetězců, u květin je chemizace ponechána volná ruka. Většina postřiků je přitom aplikována preventivně. Hektar choulostivých lilí tak dostává za rok 250 kg pesticidů, o hnojivech nemluvě. Kosatce, narcisy a tulipány jsou ošetřovány 100–200 kg pesticidů na hektar. Alstromerie, gerbery, frézie, karafiáty, chryzantémy a růže jsou v tomto ohledu méně náročné, ale i v jejich případě jde o dávky vysoko převyšující aplikace při produkci potravin.

Levná pracovní síla, ochotná pracovat ve vražděných podmínkách za nízkou cenu, láká pochopitelně květinářské podnikání do zemí, kde neexistují odbory a legislativa, které by chránily dělníky na plantážích a okolní přírodu. Martin de Jong, správce Holandské banky pro rozvoj, mluví o „sprejovém pekle v Africe“. Zdravotní podmínky dělníků ještě zhoršuje trend, který usiluje o maximální standardizaci květin. Dává přednost pěstování v prostorách skleníků před kulturami venkovními, vystavenými přece jen proměnlivým vlivům počasí.

Autoři věnují v knize podrobnou pozornost sociálním a ekologickým dopadům květinového agrobiznisu ve vybraných oblastech světa – v Kolumbii, Keni, v Zimbabwe, v Indii a Holandsku. Tisíce hektarů tropického pralesa se světovým pokladem druhové diverzity ustupují květinovým monokulturám pro naše chvilkové potěšení. K ekologickým rizikům patří, vedle kontaminace povrchové i spodní vody chemikáliemi, náročnost florikultur na kvantum vody. V mnoha rozvojových zemích je voda ve stoupající míře nedostatkovým zdrojem života.

Snad nejnápadnějším paradoxem je, že země, které mají problémy s výživou prudce rostoucí lidské populace, nahrazují pěstování potravin kulturami květin. Jejich velká část přitom nepatří místním ani národním vlastníkům. Např. v Keni více než polovinu ze 45 květinářských společností vlastní zahraniční majitelé a jen pět procent černí obyvatelé Keni. Podnikatelé v tomto odvětví mají velké úlevy na daních a zejména v Africe často vůbec unikají jejich placení.

A do budoucna je třeba si klást, podobně jako v případě módního turismu do rozvojových zemí, otázku: co se stane s oblastmi, které nyní vsadily na lukrativní odvětví, které mu mnoho obětovaly, pomine-li z nějakého důvodu poptávka? Souhrnně vzato, autoři knihy vyvracejí tvrzení, že obchod s květinami je dobrou příležitostí pro rozvoj chudých zemí Jihu.

Maharaj a Dorren však nevy pouštějí ve svém textu fakta, která relativizují jeho kritické vyžnění. Jisté existuje řada argumentů, jimiž se může zdůvodňovat pěstování květin v zemích Jihu. Pomineme-li zmíněný problematizovaný přínos ekonomický: V mnohých tzv. rozvojových zemích jsou pro účel florikultur optimální světelné podmínky a vhodné klima. To znamená úsporu energie, kterou by bylo třeba vložit do vytápění a svícení ve sklenících v zimní sezóně, kdy je o květiny na severní polokouli největší zájem. Ostatně, výjimečné příklady ukazují, že květiny není třeba pěstovat zmíněným průmyslovým způsobem, že i v zemích třetího světa existují tzv. alternativní pěstitelé, usilující o šetrný přístup k přírodě i lidem v oblasti.

Sociolog zabývající se ekologickými dopady každodenního života hledá v textu kapitulu, která by pojednávala podrobněji o zákaznicích, o jejich sociální skladbě a motivacích. U zájmu zákazníka začíná řetězec této riskantní výroby a problematického obchodu. Tady uspokojí kniha čtenáře jen částečně – je přece jen jinak zaměřena a téma zájmu a motivací potřebuje sociologický výzkum. Poptávku autoři charakterizují hlavně kvantitativně: V roce 1992 bylo do Evropské unie celkem importováno 463 milionů stonků růží a 1 665 milionů stvolů karafiátů. Určitě přitom existují, a v knize jsou naznačeny, kulturní rozdíly mezi evropskými zeměmi v užití a funkci květin.

Podle odhadů některých opatrnějších expertů se však zdá, že zájem o řezané květiny je v zenitu; vyjadřují obavu ze saturace trhu a možného poklesu poptávky na západních trzích. Obavy mají nejen pěstitelé a obchodníci. Jisté se můžeme s autory knížky ptát, jaký dopad měl takový, ekologicky jistě žádoucí, vývoj na ekonomiku rozvojových zemí. A podobně jako v případě automobilismu nebo turismu pozorujeme, že také naděje výrobců květin směřují do náhle uvolněného trhu bývalých socialistických zemí. (Z vlastních rozhovorů s prodavačkami květin jsem se dozvěděla, že zatím je k nám z burzy odeslána jen druhá jakost a „nестandard“.)

Jan Lanning, poradce pro květinový marketing v Holandsku, který jako obchodník vyjadřuje do budoucích let znepokojení, se může s kolegy utěšovat: Ani sedm Boeingů 747, naplněných růžemi, nestačilo uspokojit neočekávaný zájem, který propukl v roce 1994 v Moskvě na Den žen.

Přemýšlivému zákazníkovi, čekajícímu uprostřed zimy v českém květinářství na svázání exotické kytice, by měla být podezřelá „cenová dostupnost“ nádherných kosatců, růží, lilí, karafiátů a orchidejí. Jako pamětník si vzpomíná na neduživý rychlený bílý šefík, který se některé zimy objevil za květinářskou výlohou jako zvláštní vánoční pozornost pro poetické duše. Jako čtenář románů si vybavuje vytáhlé blede růže, vyrostlé v předměstských sklenících, jimiž

se zámožní dekadenti snažili naklonit si přízeň majitelů salónů. Srovná si to v hlavě jen tak, že pochopí spřízněný původ vybarvených exemplářů, tkvících na pevných stvolech, a levných ananasů a banánů v nedalekém zelinářství.

Kniha „The Game of the Rose“ nám umožní, abychom porozuměli šfřeji a hlouběji.

Niala Maharaj je novinář na Trinidadu, který se věnuje vztahům mezi Severem a Jihem. Gaston Dorren z Amsterdamu se jako žurnalista zajímá o environmentální a rozvojovou problematiku. Znovu potvrdili, že novináři reagují často hbitěji než sociologové na aktuální problémy doby, že mají vyvinutější antény pro jejich indikaci.

Hana Librová

